

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	i
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ii
บทคัดย่อ	vii
Abstract	viii
กิตติกรรมประกาศ	ix
สารบัญ	x
สารบัญภาพ	xiii
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ภูมิหลังของการวิจัย	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
3. คำถามการวิจัย	6
4. วิธีการดำเนินการวิจัย	6
5. ขอบเขตของการวิจัย	8
6. กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัยการวิจัย	11
7. ประโยชน์ที่คิดว่าจะได้รับ	13
8. นิยามศัพท์เฉพาะ	13
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
1. ผ้าในวิถีชีวิตผู้ไท	16
2. ผ้าย้อมคราม	21
3. แหล่งสีคราม	25
4. การสกัดสีคราม	30
5. การเตรียมน้ำด่าง	31
6. การเตรียมน้ำย้อม	32
7. การย้อมคราม	32

8. การเตรียมสีครามจากใบครามแห้ง	34
9. เคมีของสีครามในกระบวนการย้อมคราม	35
10. การเตรียมเส้นใยฝ้ายธรรมชาติ	37
11. เส้นใยประดิษฐ์	41
12. การสร้างลายผ้าย้อมคราม	41
13. ผ้ามัดหมี่	42
14. ลายหมี่	44
15. บทสรุป	48
บทที่ 3 ผ้าย้อมครามผู้ไทในประเทศไทย	49
1. ทศศิลป์ผู้ไท	50
2. ผ้าย้อมครามสกจนคร	51
3. กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	57
4. การสกัดสีครามของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	63
5. การเตรียมน้ำดั่งของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	64
6. การเตรียมน้ำต้มใบไม้	66
7. การก่อหม้อ เติรียนน้ำย้อมคราม	67
8. การสังเกตและรักษาหม้อคราม	68
9. การย้อมคราม	69
10. การทอผ้าย้อมคราม	69
11. ผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	70
12. การสืบสานภูมิปัญญาครามสู่ลูกหลาน	72
13. บทสรุป	74
บทที่ 4 ผ้าย้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	75
1. บริษัททงละหาศิลป์	75
2. เทคนิคการเตรียมน้ำย้อมและย้อมครามของโรงย้อมทงละหาศิลป์	81
3. บ้านละหาน้ำ	84
4. การปลูกฝ้ายและครามที่บ้านละหาน้ำ	86
5. เทคนิคการเตรียมน้ำย้อมและย้อมครามของช่างย้อมครามบ้านละหาน้ำ	87
6. ร่องรอยผ้าย้อมครามในหมู่ผู้ไทสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	89
7. บทสรุป	92

บทที่ 5	ผ้าอ้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	93
1.	จังหวัดเซินลา	94
2.	ผ้าอ้อมครามที่เซินลา	96
3.	จังหวัดเตียนเบียน	100
4.	ผ้าอ้อมครามที่เตียนเบียน	102
5.	จังหวัดไลเจา	107
6.	ผ้าอ้อมครามที่ไลเจา	110
7.	บทสรุป	116
บทที่ 6	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	117
1.	สรุปผล	117
1.1	รูปแบบผ้าอ้อมคราม	117
1.2	เทคนิคและกระบวนการผลิตผ้าอ้อมคราม	119
2.	อภิปรายผล	120
2.1	ผ้าอ้อมครามผู้ไทในประเทศไทย	121
2.2	ผ้าอ้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	124
2.3	ผ้าอ้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	125
2.4	เปรียบเทียบผ้าอ้อมครามผู้ไทใน 3 ประเทศ	126
3.	ข้อเสนอแนะ	128
3.1	ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์	128
3.2	ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปวิจัยต่อยอด	129
	บรรณานุกรม	130
	บุคลากร	133
	ประวัตินักวิจัย	134

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปที่ 2.1 คุณยายมอนแก้ว นุ่งซิ่นด่อนซ้อนซิ่นทิว นุ่งเสื้อมอบ เบี่ยงผ้าเก็บ	18
รูปที่ 2.2 ผ้าซิดไหมอายุเกือบร้อยปีของผู้ไท อำเภอพรรณานิคม จ.สกลนคร	19
รูปที่ 2.3 หญิงผู้ไท อ. กุฉินารายณ์ จ. กาฬสินธุ์ ใช้ผ้าซิดเบี่ยงทับเสี้อย้อมคราม	20
รูปที่ 2.4 ผ้าไหมแพรวา ผู้ไทบ้านโพน อ.คำม่วง จ. กาฬสินธุ์	20
รูปที่ 2.5 ผ้าแส่ว และ ผ้าซิดฝ้ายย้อมคราม ของผู้ไทบ้านกุดตะไก่ อำเภอนาคู จ. กาฬสินธุ์	21
รูปที่ 2.6 ผลิตภัณฑ์ฝ้ายย้อมครามแต่ละท้องถิ่น	24
รูปที่ 2.7 แผนที่แสดงบริเวณที่มีพืชให้สีครามทั่วโลก	25
รูปที่ 2.8 ต้นครามในญี่ปุ่น	26
รูปที่ 2.9 woad หรือต้นครามในยุโรป	26
รูปที่ 2.10 ห้อมหรือครามอัสสัม	27
รูปที่ 2.11 เบือกหรือครามเถา	27
รูปที่ 2.12 ไบครามสดแช่น้ำ ในเอลซาลวาดอ ปี 1996	27
รูปที่ 2.13 การกวนน้ำครามในอินเดีย ปี 1898	28
รูปที่ 2.14 เนื้อครามจากโรงงานในเมืองคุชิมะ	28
รูปที่ 2.15 ครามพันธุ์ต่าง ๆ ในแปลงปลูก มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปี 2553	29
รูปที่ 2.16 การเก็บไบคราม สกัดสีคราม เตรียมน้ำย้อม และย้อมคราม จนทอเป็นฝ้ายย้อมคราม	33
รูปที่ 2.17 โรงย้อมครามและชุดสตรีย้อมครามที่ญี่ปุ่น	34
รูปที่ 2.18 การย้อมห้อมของชนเผ่าปกากะญอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	35
รูปที่ 2.19 โครงสร้างทางเคมีของสีครามในการสกัด เตรียมน้ำย้อม และย้อมคราม	36
รูปที่ 2.20 อีว และการอีวฝ้าย	37
รูปที่ 2.21 กะเพียด คันดิด ก้อดิด และการติดฝ้าย	38
รูปที่ 2.22 แป้นล้อกับไม้ล้อ และการล้อฝ้าย	39
รูปที่ 2.23 หลาหรือโน และการเข็นฝ้าย	40
รูปที่ 2.24 เปีย และการเปียฝ้าย	40
รูปที่ 2.25 แผนผังการเตรียมฝ้ายเส้นยืนสำหรับทอผ้ามัดหมี่	43
รูปที่ 2.26 แผนผังการเตรียมฝ้ายเส้นพุ่งสำหรับทอผ้ามัดหมี่	44
รูปที่ 2.27 แม่ลายพื้นฐานของลายหมี่	45
รูปที่ 2.28 ลายหมี่ของกลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทญ้อ วัดธาตุประสิทธิ์	47

รูปที่ 3.1	แผนที่แสดงแหล่งที่อยู่ของชนเผ่าผู้ไทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	49
รูปที่ 3.2	นางประไพพันธ์ แดงใจ ผู้ฟื้นฟูผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร	52
รูปที่ 3.3	ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม เมื่อ ปี 2540	52
รูปที่ 3.4	ใบครามเขียวๆ ที่มาของสีคราม	53
รูปที่ 3.5	นางชิตา จันทร์เพ็งเพ็ญ ช่างย้อมครามผู้ช่างสังเกต	53
รูปที่ 3.6	คุณยายคล้าย สิทธิ แม่ครูคราม ผู้ถ่ายทอดประสบการณ์การย้อมคราม	54
รูปที่ 3.7	แผนผังขั้นตอนการผลิตผ้าย้อมครามของชาวไทญ้อ	55
รูปที่ 3.8	แผนที่จังหวัดสกลนครแสดงพื้นที่ผลิตผ้าย้อมครามปริมาณมาก	56
รูปที่ 3.9	แผนที่อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร	57
รูปที่ 3.10	ภาพถ่ายทางอากาศบ้านดอนกอย ต.สว่าง อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	58
รูปที่ 3.11	ป้ายชื่อกลุ่มทอผ้าบ้านดอนกอย	58
รูปที่ 3.12	สมาชิกผู้เริ่มก่อตั้งกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	59
รูปที่ 3.13	นางกลิ่นแก้ว ปิคุณ และ นางถวิล อุปรี	59
รูปที่ 3.14	โรงย้อมครามกลุ่มบ้านดอนกอย	62
รูปที่ 3.15	โรงทอกลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย	63
รูปที่ 3.16	กิ่งมะขาม ต้นเพกา เหง้ากล้วย และทางมะพร้าว ผึ่งแดดไว้กลางทุ่ง รอวันเผา	64
รูปที่ 3.17	ซีเมนต์	65
รูปที่ 3.18	การกรองน้ำซีเมนต์ เตรียมน้ำตั้ง	65
รูปที่ 3.19	การเตรียมน้ำต้มไปไม้	66
รูปที่ 3.20	นางกลิ่นแก้วสาธิตการเตรียมน้ำย้อม	68
รูปที่ 3.21	หม้อครามกลุ่มบ้านดอนกอย	69
รูปที่ 3.22	ลายผ้า กลุ่มทอผ้าบ้านดอนกอย ปี 2556	70
รูปที่ 3.23	ผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย ปี 2551	71
รูปที่ 3.24	ผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย ปี 2555	71
รูปที่ 3.25	ครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านดอนกอยทำกิจกรรมประกอบการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น	72
รูปที่ 3.26	นักศึกษาศิลปกรรมและนักเรียนบ้านดอนกอย เรียนรู้ร่วมกับช่างมัดหมี่ออกแบบลายผ้า	73
รูปที่ 4.1	คุณสงบัณฑิต ยศมันคง เมื่อ 22 พฤษภาคม 2548	77
รูปที่ 4.2	ผลิตภัณฑ์ผ้าขึ้นของบริษัททงละหาศิลป์	77
รูปที่ 4.3	คุณบุญทง คุณสงบัณฑิต ยศมันคง และ ผศ.อนุรัตน์ สายทอง	78
รูปที่ 4.4	ผ้าเขียนมือจาก 3 แขนง หลายร้อยครอบครัว	78
รูปที่ 4.5	รหัสโทณสีธรรมชาติมาตรฐานของบริษัทฯ	79

รูปที่ 4.6	ผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่ม ตราสินค้า Laha	80
รูปที่ 4.7	คุณสมบัติของ อนุเคราะห์ข้อมูล	81
รูปที่ 4.8	ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติของบริษัท เตรียมส่งออก	81
รูปที่ 4.9	น้ำย้อมคราม และการย้อมครามที่โรงย้อมบริษัททงละหาศิลป์	82
รูปที่ 4.10 (ก)	ล้างฝ้ายย้อมครามในน้ำปูนใส (ข) ผ้าจากสมาชิกถูกนำมาล้างแป้งข้าว และผึ่งให้แห้ง	83
รูปที่ 4.11	ฝ้ายตัดเย็บ และแปรรูป ของบริษัททงละหาศิลป์	83
รูปที่ 4.12	ภาพถ่ายทางอากาศบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว	84
รูปที่ 4.13	ต้นกล้วยนาแซงที่บ้านละหาน้ำ	84
รูปที่ 4.14	นางปู่กับผลิตภัณฑ์ผ้าครามบ้านละหาน้ำ	85
รูปที่ 4.15	ต้นครามและกากใบครามฝักตรงที่บ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน	86
รูปที่ 4.16	สมาชิกกลุ่มแม่ปู่ เติมนุ่นขาวและกวนน้ำครามด้วยไม้พาย	87
รูปที่ 4.17	น้ำย้อมคราม บ้านละหาน้ำ	88
รูปที่ 4.18	ฝ้ายย้อมครามและสีธรรมชาติ บ้านละหาน้ำ	88
รูปที่ 4.19	ฝ้ายย้อมคราม บ้านละหาน้ำ	88
รูปที่ 4.20	ในพิธีกรรม ผู้หญิงบ้านละหาน้ำ ยังสวมใส่เสื้อและซิ่นฝ้ายย้อมคราม	89
รูปที่ 4.21	เสื้อย้อมครามที่บ้านอ่างคำ เมืองวีละบุรี	90
รูปที่ 4.22	การสวมใส่เสื้อผ้าของผู้หญิงบ้านอ่างคำ เมืองวีละบุรี	90
รูปที่ 4.23	การนุ่งห่มของผู้หญิงบ้านนายม ไม่พบว่าใช้ผ้าซิ่นย้อมคราม	91
รูปที่ 5.1	แผนที่ตั้งของ จังหวัดเขินลา เดียนเบียน และไลเจา	93
รูปที่ 5.2	เส้นทางบางแห่ง จากฮานอยไปเขินลา	94
รูปที่ 5.3	ภูมิตทัศน์ ชุมชนเมืองเขินลา	95
รูปที่ 5.4	แม่ค้าและสินค้า ตลาดสดยามเย็นที่เขินลา	96
รูปที่ 5.5	ห้อมและครามที่บ้านปาด ตำบลเมืองจุ่ม	97
รูปที่ 5.6	เอ็มป้าตือ และ กางเกงย้อมครามของสามี	98
รูปที่ 5.7	เอ็มป้าสัง วัย 84 ปี บ้านนาหนอง ปกหัวด้วยเปี้ยว มาร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล	99
รูปที่ 5.8	เสื้อฮี	99
รูปที่ 5.9	ทิวเขา และท้องนา รอบชุมชนเดียนเบียนฟู	101
รูปที่ 5.10	ชายแดนเดียนเบียน – แขวงพงสาลีของ สปป. ลาว	101
รูปที่ 5.11	ผู้หญิงไทดำเมืองแกงหรือเดียนเบียน ปกเปี้ยวเมื่ออยู่นอกบ้าน	102
รูปที่ 5.12	บ้านคุณเอน ผู้สืบเชื้อเจ้าสกุลลอ ของผู้ไทดำ เมืองแกง	103
รูปที่ 5.13	นักดนตรีทุกคน สวมใส่เสื้อย้อมคราม	103

รูปที่ 5.14 นักแสดงทางวัฒนธรรมของไทยดำเมืองแกง สวมใส่กระโปรงดำ คล้องคอด้วยเปียว	104
รูปที่ 5.15 สองสะไภ้แห่งบ้านต่าว กับผ้าของเธอ	104
รูปที่ 5.16 คุณยายสองพี่น้อง ยังมีซินฮ้อมครามลายแดงโมอยู่ที่บ้าน	105
รูปที่ 5.17 ผ้าทอพื้นเมืองบ้านนาแดน	106
รูปที่ 5.18 ประโยชน์ใช้สอยผ้าพื้นเมืองบ้านนาแดน	107
รูปที่ 5.19 ชุมชนเมืองไล และซ่งดำที่ไหลผ่านหุบเขา เส้นทางเดียนเบียนไปไลเจา	107
รูปที่ 5.20 สภาพถนนบางแห่ง บนเส้นทางเดียนเบียนไปไลเจา	108
รูปที่ 5.21 แม่ค้าชาวไทขาว ที่ตลาดเย็น อำเภอพองไถ่ จังหวัดไลเจา	108
รูปที่ 5.22 คณะวิจัยจอดรถและเดินข้ามห้วยน้ำซอเข้าหมู่บ้านนากง	109
รูปที่ 5.23 ผืนนาอันอุดมสมบูรณ์ ริมห้วยน้ำซอ ริมทางเข้าหมู่บ้าน	109
รูปที่ 5.24 ลุงใหญ่ ปราชญ์ท้องถิ่นตำบลเมืองซอ	110
รูปที่ 5.25 ห้อม และคราม ที่ขายป่า ในสวนยางพารา	111
รูปที่ 5.26 คุณยายแดง และผ้าฮ้อมครามของครอบครัว	112
รูปที่ 5.27 การเข็นฝ้าย และทำใจฝ้าย เป็นวง	112
รูปที่ 5.28 ผู้ชายไทขาว นุ่งเสื่อคราม หญิงไทยขาว นุ่งซินดำ แต่ไม่ฮ้อมคราม	113
รูปที่ 5.29 ผ้าพื้นเมืองที่ไลเจาใช้ประโยชน์หลากหลาย	114
รูปที่ 5.30 ไร้ชา รอบๆ โรงแรมที่พักในตัวเมือง จังหวัดไลเจา	114
รูปที่ 5.31 แปลงนาแบบขั้นบันได ในพื้นที่สูง สองข้างทาง ไลเจา – ฮานอย	115